

**М. П. Оксанич,**

Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, м. Кіровоград

## ФУНКЦІОНУВАННЯ СКЛАДНОПІДРЯДНИХ БЕЗСПОЛУЧНИКОВИХ РЕЧЕНЬ У СЕРЕДНЬОВЕРХНЬОНІМЕЦЬКІЙ МОВІ

*У статті розглядаються формально-семантичні характеристики підрядних безсполучникових речень.*

**Ключові слова:** *безсполучниковість, порядок слів, підрядне речення, асиндетичний зв'язок, структурна варіативність.*

*В статье рассматриваются формально-семантические характеристики подчиненных бессоюзных предложений.*

**Ключевые слова:** *бессоюзность, порядок слов, подчиненное предложение, асендетичная связь, структурная вариативность.*

*Formal and semantic peculiarities of subordinated clause with asyndetic connection in High Middle German are viewed in the paper.*

**Key words:** *subordinated clause, asyndetic connection, word order, structural variation.*

Поєднання частин складнопідрядних речень у середньовірхньонімецькій мові відбувається через: а) асиндетичний зв'язок; б) використання відносних займенників; в) використання сполучників [2, 90; 7, 233]. У цей період активно розвиваються підрядні зв'язки, але недостатньо розвинуті мовні форми не створюють необхідних засобів їх адекватного вираження [5, с. 9].

В. М. Ярцева зокрема, звертала увагу на те, що раннім германським мовам властиве асиндетичне зіставлення двох речень. Попри багату систему субординативних сполучників нерозвиненість підрядних зв'язків була ще настільки великою, що майже будь-які логічні зв'язки між двома реченнями могли виражатися їхнім простим зіставленням [5, с. 6]. Релятивне приєднання двох речень у середньовірхньонімецькій мові було можливе без будь-яких відносних займенників [1, с. 105].

Слід також зважити на те, що асиндетичний зв'язок у давньогерманській мові його розвитку є якісно відмінним від сучасної форми його репрезентації [3, с. 230]. Проблема функціонування підрядних безсполучникових речень не вивчалася на історичному матеріалі німецької мови, отже, ця розвідка має за мету з'ясування формально-семантичних характеристик такого типу речення у пам'ятках середньовірхньонімецької мови.

Відносно означальне речення, яке є найдавнішим видом підрядності, зустрічається у найдавніших літературних пам'ятках давньовірхньонімецької мови, але його форму у ці періоди не можна вважати встановленою. Навпаки, будова відносного речення характеризується архаїчними формами, що засвідчують більш ранню стадію його розвитку, а також його становлення із самостійного речення. До таких архаїзмів належить зворот *aro koinou* (апокойну), тобто асиндетичне співставлення двох речень, у яких наявний загальний член. В. М. Ярцева зазначає, що поширення конструкція *aro koinou* (апокойну) припадає саме на середньовірхньонімецькій період, коли активно розвиваються підрядні зв'язки [5, с. 9]. На підтвердження вищезазначених положень проаналізуємо приклад (1):

(1) *Do gie an div venster vil manic schoniv meit si warden vf die straze riten man do vant vil der hochgemvten in der Burgonden lant (Nibelungenlied, 0244,2-0244,4). «Ось підійшла до вікна гарна дівчина і дивилася на вулицю, по якій у країну Бургундію їхав верхи її любий» (Переклад прикладів з середньовірхньонімецької мови здійснений автором.)*

У прикладі (1) іменник *die straze* є загальним для обох частин складнопідрядного речення. Підрядне означальне речення у постпозиції до головного є асиндетично приєднаним до останнього. Складений присудок *riten vant* займає медіальну позицію у підрядному означальному реченні, при цьому розташовуючись контактно з підметом *man*. У нашому дослідженні пам'ятки середньовірхньонімецького періоду «Пісня про Нібелунгів» питома вага підрядних означальних речень з конструкцією *aro koinou* (апокойну), становить 8,06%, що підтверджує тезу про те, що конструкція *aro koinou* (апокойну) була типовим явищем для середньовірхньонімецької мови у складнопідрядних означальних реченнях з асиндетичним зв'язком.

Як зазначалося вище, підрядним означальним реченням в середньовірхньонімецькій мові була притаманна безсполучниковість. Зазначимо також те, що безсполучниковим підрядним означальним реченням була притаманна як фінальна позиція присудка (2), так і медіальна (3).

(2) *Allez daz der gabe von in da wart genomen in ir deheines hende wær ir niht bechomen (Nibelungenlied, 1743,1-1743,2). «З усіх багатих дарунків, які вони тут узяли, в її руки не потрапило ані дрібнички».*

(3) *Daz sach der kunic Ezele do was im leide genvoc (Nibelungenlied, 2432,4). «Це побачив король Етцель, у якого було велике горе».*

Результати аналізу фактичного матеріалу показують, що переважна більшість безсполучникових підрядних означальних речень мала фінальну позицію присудка, що становить 21 одиницю (91,3%). Підрядні безсполучникові означальні речення з медіальною позицією трапляються у досліджуваній пам'ятці поодинокі і становлять лише 2 одиниці (8,7%) із загальної кількості 23 досліджувані одиниці. Аналізуючи отримані результати, ми припускаємо, що безсполучниковість підрядних означальних речень була одним із варіантів відносного зв'язку у середньовірхньонімецькій мові, очевидно із-за нерозвиненості підрядних зв'язків, тому частини складного речення поєднувались семантично. Вільний порядок слів у безсполучникових підрядних

реченнях доводить, що у середньовіснійнімецькій період синтаксис ще не був остаточно сформований і знаходився на проміжній стадії свого розвитку.

Як свідчить матеріал нашого дослідження, причинові підрядні безсполучникові речення типово вживаються у постпозиції щодо головного речення, як у прикладі (4), так і у препозиції до нього, як у прикладі (5):

(4) *Er vragte waz ir wære weinende er si vant (Nibelungenlied, 0872,1). «Він ступав, що знею, тому що він бачив її сльози».*

(5) *Helche div getriwe was im inneklichen holt (Nibelungenlied, 1796,4). «Оскільки він проявляв свою вірність, я був від усього серця йому вдячний».*

У прикладі (4) підрядне причинове речення розташовується у постпозиції щодо головного речення. Присудок підрядного речення *vant* розташовується у фінальній позиції. Приклад (5) суттєво відрізняється за структурою від прикладу (4). По-перше, підрядне речення у (5) розташовується у препозиції щодо головного. По-друге, присудок підрядного речення *helche* займає ініціальну позицію.

У зв'язку з цим зазначимо, що безсполучникові підрядні причинові речення у досліджуваній період не характеризувалися чітко фіксованим порядком слів, так само як і підрядні причинові речення, марковані сполучниками. Поєднуючи у своїй структурі як риси прямого порядку слів, так і риси структури підрядних речень з фінальною позицією присудка, ми можемо припустити, що безсполучникові причинові речення були як складними сурядними реченнями, так і підрядними реченнями, у яких простежувалася залежність підрядного речення від головного.

Наше дослідження виявило 8 безсполучникових підрядних причинових речень у досліджуваній пам'ятці із загальної кількості (55) одиниць, що становить 14,54%. При цьому у препозиції розташовано 2 одиниці (25%) та у постпозиції – 6 одиниць (75%).

Модель складнопідрядних безсполучникових умовних речень з ініціальною позицією присудка виникла ще у давньовіснійнімецькій мові. Вона продовжувала існувати у середньовіснійнімецькій та ранньовіснійнімецькій мові [7, 233]. Порівняємо приклади (6-7):

(6) *Het er daz swert enhende so wær ez Hagenen tot (Nibelungenlied, 0995,3). «Якби він мав у руках свій меч, то це була б смерть Хагена».*

(7) *Getorste si in chvssen div frowe tæte daz (Nibelungenlied, 0568,2). «Якби вона хотіла його поцілувати, вона б це охоче зробила».*

Приклади (6) і (7) демонструють поєднання двох частин складнопідрядного речення умови асиндетичним зв'язком. У прикладі (6) присудок *het* займає ініціальну позицію у підрядному реченні, яке розташовується у препозиції до головного. Підмет *er* займає постпозицію щодо присудка *het*, таким чином, розташовуючись з останнім контактено. Спостерігаємо, що у поданому прикладі структура підрядного умовного безсполучникового речення з ініціальною позицією присудка тяжіє до норм сучасної німецької мови. Проте, у прикладі (7) складений присудок *getorste chvssen* утворює рамкову конструкцію. При цьому, змінювана частина присудка *getorste* займає ініціальну позицію у підрядному реченні, незмінювана *chvssen* – фінальну, що також не суперечить нормам сучасної німецької мови. Підмет *si* розташований у постпозиції до змінюваної частини присудка *getorste*. Ми інтерпретуємо речення (6) і (7) як поєднання залежного і головного речень безсполучниковим (асиндетичним зв'язком). У нашому дослідженні твору «Пісня про Нібелунгів» виявлено 43,3% безсполучникових умовних речень із загальної кількості (104) проаналізованих одиниць.

Таким чином, у середньовіснійнімецькій період ще не сформувалася чітка межа розмежування сурядного та підрядного зв'язку. Отже, визначити підрядність речення лише за порядком слів було неможливо.

Отримані результати дають підстави погодитися з традиційною думкою, що в середньовіснійнімецькій період спостерігалася тенденція розвитку тих рис синтаксису, які притаманні сучасній німецькій мові. Проте порядок слів у підрядних реченнях часу все ще був вільним, що підтверджується результатами аналізу середньовіснійнімецької пам'ятки «Пісня про Нібелунгів». Разом з тим, синтаксис середньовіснійнімецької мови тривалий час характеризувався структурною варіативністю. Проведений комплексний аналіз дозволив уточнити також статус безсполучникових складнопідрядних речень у середньовіснійнімецькій період.

#### Література:

1. Адмони В. Г. Исторический синтаксис немецкого языка / В. Г. Адмони. – М. : Высшая школа, 1963. – 335 с.
2. Бублик В. Н. Історія німецької мови : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / В. Н. Бублик. – Вінниця : Нова книга, 2004. – 272 с.
3. Буніятова І. Р. Еволюція гіпотаксису в германських мовах (IV-XIII ст.) : монографія / І. Р. Буніятова. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2003. – 327 с.
4. Строева-Сокольская Т. В. / Развитие сложноподчиненного предложения в немецком языке Т. В. Строева-Сокольская. – Л. : Ленингр. гос. ун-т, 1940. – 106 с.
5. Ярцева В. Н. Развитие сложноподчиненного предложения в английском языке / В. Н. Ярцева. – Ленинград : Изд-во Ленингр. ун-та, 1940.
6. Behagel O. Deutsche Syntax / O. Behagel. – Bd. III. Heidelberg: Carl Winters Universitätsbuchhandlung, 1928.
7. Moskalskaja O. I. Deutsche Sprachgeschichte / O. I. Moskalskaja. – М. : Hochschule, 1977. – 237 s.